

Araştırma Makalesi

**Türkiye’de Küresel Bakış Açısının Sosyal Bilgiler Eğitimine Kaynaştırılması:
Sosyal Bilgiler Öğretmen Adayları¹**

Elvan Günel²

Öz

Bu çalışmanın amacı, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının küresel bakış açısını nasıl algıladığını ve sosyal bilgiler öğretmen eğitim programının küresel bakış açısını kazandırması bakımından nasıl değerlendirdiklerini incelemektir. Araştırmada, olgubilimsel desen kullanılmıştır. 11 sosyal bilgiler öğretmen adayı ile iki yarı-yapılandırılmış görüşme ve katılımcıların tuttukları günlüklerden elde edilen veriler NVivo 10 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Veriler tümevarımsal analiz tekniği ile çözümlenmiştir. Veriler 2009–2010 öğretim yılının bahar yarı yılında toplanmıştır. Bulgular, katılımcıların küresel bakış açısı hakkında düşüncelerinin ve tanımlarının, küreselleşme konusundaki inançları ile şekillendiğini göstermektedir. Ayrıca katılımcılar sosyal bilgiler dersinin küresel bakış açısı kullanılarak öğretilmesinin öğrencilerin, farklı kültürlerin yanı sıra etnik ve dini gruplara dair

¹ Bu çalışma 25-27 Ağustos 2010’da Helsinki’de düzenlenen Avrupa Eğitim Araştırması Konferansı’nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Yard.Doç.Dr., Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Bölümü, elvang@anadolu.edu.tr

Geliş tarihi: 19.09.2016, Kabul tarihi: 30.10.2016

kendi önyargılarını ve sterotiplerini anlamalarına olanak tanıdığı ve öğretmen eğitimi programlarının bu tür bir kazanımı sağlamada yetersiz olduğunu belirtmişlerdir.

Anahtar kelimeler: Sosyal bilgiler, küresel bakış açısı, küresel eğitim, öğretmen eğitimi

Giriş

Küreselleşme, sınırların ve engellerin ortadan kalktığı, böylece insanlar arasındaki bağlantıların ve ilişkilerin arttığı bir süreçtir (Banks ve *diğ.*, 2005; Scholte, 2005; Robertson, 1991). Küreselleşmeyle birlikte, teknolojiye yeni gelişmeler gerçekleşmiş, bu sayede insanlar kendi memleketleri dışında da bir dünyanın olduğunu bilincine varmış ve dolayısıyla farklı kültürlerden gelen insanlar arasındaki ilişkiler ve etkileşimler gelişmiştir (Kirkwood, 2001; Cappon, 2004). Bu nedenle sınıflarımızdaki kültürel, etnik, ırksal ve dinsel çeşitlilik de kaçınılmaz olmuştur. Bu olgu, kesinlikle eğitimi nasıl tanımladığımızı, sınıflarımızda neyi nasıl öğrettiğimizi şekillendirmektedir (Alger ve Harf, 1985; Apple, 2006, 2013; Banks, 2009; Hanvey, 2004; Kirkwood, 2001; Merryfield, 2002; Nieto, 2013; Pike, 2000; Ukpokodu, 1999).

Küreselleşmenin sonuçları sosyal ve ekonomik hayatın yanı sıra eğitim hayatında da daha fazla görünür hale geldiğinden dolayı, dünya genelindeki eğitimciler, günümüz küresel dünyasında öğrencilerin karşılaşılabileceği sorunlara karşı hazır olmaları için kendi ülkelerinde mevcut eğitim sistemleri ve okullaşma hakkında sorular sormaya başlamışlardır (Banks, 2004; Merryfield, 1998; Mundy ve Manion, 2008; Kirkwood, 2002). Eğitimdeki bilim insanları kadar UNESCO, UNICEF ve Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS) gibi bazı eğitim ve meslek kuruluşları da öğrencileri sürekli değişen dünyanın karmaşıklığını ve çatışmalarını anlamaları, bilgili ve sorumlu bir vatandaş olabilmeleri için eğitecek okulları, programları ve eğitim politikalarını yeniden biçimlendirmenin sürekli artan bir ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadırlar (Açıkalın, 2010a, 2010b; Banks *et. al.*, 2005; Günel ve Öztürk, 2016; Maguth ve Hilburn, 2015; Merryfield, 1998, 2002; Merryfield, 2002; Mundy ve Manion, 2008; Rapoport, 2009, 2010).

Bu noktada kültürel, etnik yapı ve dinsel açıdan çeşitliliğe hızlı bir geçiş yapan Kanada, Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık gibi ülkelerde yaşayan bilim insanları, genç nüfusu küresel dünyanın vatandaşları olmaları için nasıl eğitecekleri üzerine tartışmışlardır. Bu bilim insanları ayrıca eğitimde küresel bakış açısını benimsetmek için öğretim materyalleri, programlar ve dersler önermişlerdir (Merryfield, 1997, 2002; Mundy ve Manion, 2008). Bu gelişmelerin sonucu olarak, küresel eğitim bir çok ülkede sosyal bilgiler öğretim programında yerini almıştır.

Küresel eğitim, açık görüşlü olmak, çoklu bakış açısını kullanmak, stereotipleri, ayrımcılığı ve ırkçılığı ortadan kaldırmak, çeşitliliği, farklı kültürleri ve evrensel değerleri kabul etmenin yanı sıra ötekileştirilmiş öğrencilere karşı empati geliştirmek ve onların farklı kültürel değerlerini anlamak gibi konuları ele alır (Banks, 2004; Kirkwood, 2001; Merryfield, 1998; Merryfield ve Subedi, 2003). Küresel eğitimciler aynı zamanda dünyanın birbirine bağlı bir sistem olması, kültürler arası farkındalık, değişik bakış açılarının farkında olma, insan hakları, cinsiyet eşitsizliği, hoşgörü, sosyal adalet, farklı kültürlerden gelen insanların görüşlerine ve değerlerine saygı gibi konulara da odaklanmaktadır (Hanvey, 2004; Kirkwood, 2002). Buna ek olarak, küresel bakış açısı dört ana temadan oluşmaktadır: Çoklu bakış açısı, kültürleri anlama ve saygı duyma, küresel sorunların bilinmesi ve dünyanın birbirine bağlı bir sistem olduğunu anlama (Kirkwood, 2001).

Dünyada eğitimdeki bu gelişmeler, Türkiye'deki eğitim politikalarını büyük ölçüde etkilemiştir. Bu nedenle, ülkemizdeki eğitimciler ve Milli Eğitim Bakanlığında bu konuyla ilgilenen uzmanlar, 2005 yılında yeni bir öğretim programı geliştirmişlerdir (MEB, 2005a, 2005b). Bu konuda bir yenilik olarak Türkiye'deki sosyal bilgiler öğretim programına, 4. sınıftan 7. sınıfa kadar devam eden "küresel bağlantılar" adı altında yeni bir öğrenme alanı dahil edilmiştir. Bu öğrenme alanı "Ülkemiz Ve Dünya", "Ülkeler Arası Köprüler", "Uzaktaki Arkadaşlarım" ve "Hepimizin Dünyası" başlıklı dört üniteyi içermektedir (MEB, 2005a, 2005b).

Var olan alanyazın incelendiğinde Türkiye'deki sosyal bilgiler öğretim programının, küresel eğitimin öğrenme alanlarını tam olarak içermediği görülmektedir (Açıkalın, 2010a; Balkar ve Özgan, 2010; Günel ve Pehlivan, 2015; Kaymakçı, 2012). Araştırmacılar ayrıca küresel eğitim temalarından biri olan "çoklu bakış açısı"nın sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarında önemsenmediği ya da göz ardı edildiğini ileri sürmüşlerdir. Bazı araştırmacılar da şu düşüncededir: Sosyal bilgiler öğretim programı küresel eğitimi ilgilendiren konuları kısmen içerse bile ülkemizdeki öğretmenler bu konuları öğretme konusunda ne isteklidirler ne de yeterlidirler (Günel ve Öztürk, 2016; Özkan, 2006). Öte yandan bazı araştırmalar da öğretmenlerin küresel bakış açısına dair genel bir fikri olmasına ve küresel eğitim derslerde uygulandığında ortaya çıkan olumlu sonuçları takdir etmelerine rağmen bu öğretmenlerin küresel eğitimi derslerinde etkili bir şekilde kullanmalarını sağlayacak bilgi ve beceriden yoksun olduklarını ortaya koymuştur (Appleyard, 2009; Mundy ve Manion, 2008; Rapoport, 2010). Bazı araştırmalar da öğretmen eğitimi programlarının, aday öğretmenleri küresel

konuları öğretmek konusunda yetersiz kılmasının şaşırtıcı olmadığını vurgulamaktadır (Alazzi, 2011; Mangram ve Watson, 2011).

Araştırmalar göstermektedir ki karmaşık küresel konuları etkili bir şekilde öğretmek, öğretmenlerin tecrübeleri, bilgileri ve eleştirel düşünme kapasitelerine bağlıdır (Merryfield ve Kasai, 2004; DeNobile, Kleeman ve Zarkos, 2014). Bu nedenle, öğretmen adaylarının inanç, algı ve değerlerinin nasıl şekillendiğine ve onların tecrübelerinin, eğitimlerinin, önyargılarının öğretimlerini nasıl etkilediğine odaklanan daha fazla araştırma yapılmasına ihtiyaç vardır (DeNobile, Kleeman ve Zarkos, 2014).

Eğitimdeki bu yeni gelişmelerin öğretmenlerin, öğretmen adaylarının ve öğretmen yetiştiren eğitimcilerin ihtiyaçlarını ne ölçüde karşıladığı konusunda bir çok çalışma mevcuttur (Aykaç, 2007; Dinç ve Doğan, 2010; Doğanay, 2009; Doğanay ve Sarı, 2008; Gömleksiz, 2005) ancak, Türkiye'deki sosyal bilgiler öğretmen eğitimine küresel bakış açısını kaynaştırmanın işlevselliğini ve ülkemizdeki sosyal bilgiler öğretmen adaylarının küresel eğitim algısını konu alan çalışmalar oldukça azdır (Açıkalm, 2010a, 2010b; Cırık, 2008; Günel ve Öztürk, 2016; Günel ve Pehlivan, 2015, 2016). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının küresel bakış açısını nasıl algıladığını ve bu adayların sosyal bilgiler öğretmen eğitim programının küresel bakış açısını kazandırması bakımından nasıl değerlendirdiklerini anlamak önemlidir. Dolayısıyla bu araştırma aşağıdaki soruları incelemeyi amaçlamaktadır:

- 1) Sosyal bilgiler öğretmen adayları sosyal bilgiler eğitiminde küresel bakış açısını nasıl algılamaktadırlar?
- 2) Sosyal bilgiler öğretmen adayları sosyal bilgiler öğretmen eğitim programını küresel bakış açısını kazandırması bakımından nasıl değerlendirmektedirler?

Bu çalışmanın amaçları özellikle önemlidir çünkü küresel eğitim, alanyazına son zamanlarda dahil olmuş bir kavramdır ve Türkiye'deki öğretmen eğitimi programları ile mevcut sosyal bilgiler öğretim programında azımsanamayacak kadar ilgi görmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmanın amacı, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının küresel bakış açısını nasıl algıladığını ve sosyal bilgiler öğretmen eğitim programının küresel bakış açısını kazandırması bakımından nasıl değerlendirdiklerini incelemektir. Bu araştırmada

olgubilimsel yaklaşım kullanılmıştır. Olgubilim, bir olgu hakkında bir veya birden fazla bireyin görüşlerini, deneyimlerini ve algılarını incelemeyi amaçlamaktadır (Creswell, 2012). Nitel araştırma yaklaşımı olarak fenomenoloji bir birey bir olguyu nasıl algılar, anlamlandırır ve ifade eder, sorularına odaklanır (Glesne, 2012). Bu çalışmada aday öğretmenlerin küresel bakış açısını nasıl algıladıkları incelediğinden, katılımcıların bu olguyu nasıl kavradıklarını ve deneyimlerini anlamak önemlidir.

Katılımcılar

Çalışmanın katılımcıları, araştırma devam ettiği sırada Türkiye’deki bir eğitim fakültesinde sosyal bilgiler eğitimi programında öğrenim gören 11 sosyal bilgiler öğretmen adaydır. Katılımcılar, amaçlı katılımcı seçimi yöntemi kullanılarak seçilmiştir. Bu yüzden, çalışmanın katılımcıları küreselleşme, güncel kavramlar ve yaklaşımlar (örn; önyargı, ayrımcılık, stereotipler, demokrasi ve demokratik eğitim, çeşitlilik vb.), dünya genelinde artarak devam eden sorunlar (örn; savaş, terör, politik ve sosyal çatışmalar vb.) gibi başlıklar üzerine odaklanan “Küresel Eğitim” dersi alan sosyal bilgiler öğretmen adaylarından oluşmaktadır. Katılım, gönüllülük esasına dayanmaktadır. Katılımcılar seçilirken ayrıca doğmuş ve büyümüş oldukları şehirler ve bölgeler katılımcı seçme kriterleri arasında yer almıştır. Böylelikle katılımcıların kültürel farklılıklarının algılarını nasıl etkilediğinin de incelenmesi amaçlanmıştır. Katılımcıların profilleri Tablo 1 'de sunulmuştur.

Tablo 1

Katılımcıların Profilleri

Katılımcılar	Yaş	Cinsiyet	Memleket
Aliye	22	Kız	Uşak
Didem	20	Kız	Zonguldak
Esra	22	Kız	Samsun
Hakan	24	Erkek	Kahramanmaraş
Öznur	20	Kız	Afyon
Şevket	23	Erkek	Bingöl
Şeyda	21	Kız	Bartın
Serkan	22	Erkek	Kırklareli
Servet	29	Erkek	Manisa
Selçuk	22	Erkek	Batman
Tarık	21	Erkek	Ardahan

Veri Toplama ve Analiz

Olgubilimsel çalışmalarda görüşmeler, bireyin bir olgu hakkındaki deneyimlerini ve düşüncelerini anlamak ve tanımlamak için kullanıldıklarından dolayı en işlevsel veri toplama araçlarıdır (Creswell, 2012; Glesne, 2012). Bu çalışmada, katılımcıların küresel bakış açısını nasıl tanımladıkları gibi araştırma soruları hakkında derinlemesine bilgi edinmek için iki ayrı zamanda 30’ar dakikalık bireysel ve yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Görüşme soruları genelden özele olmak üzere üç kategori altında hazırlanmıştır: Yaşadıkları çevre, memleket, yaş gibi katılımcıların özgeçmiş bilgileri, küresel bakış açısı, küresel eğitim ve küreselleşmenin tanımları; katılımcıların sınıf içinde ve dışındaki deneyimleri ile ilgili detaylı sorular ve sosyal bilgiler öğretmen eğitimi ve öğretim programı açısından sosyal bilgiler eğitiminde küresel bakış açısını ve küresel eğitimi nasıl algıladıkları; bu kavramların Türk eğitim sistemine uygulanabilirliği konusunda ne düşündüklerini anlamak için sorulan sorular.

Görüşmelere ek olarak, araştırmacı, katılımcılardan araştırma süresince ve ders boyunca bir günlük tutmalarını istemiştir. Bu günlükler, katılımcıların sınıf içi etkinlikler (ara sınav ve son sınav değerlendirmesi dahil) sırasında hissettiklerine ve tartışmalı konular üzerine sınıftaki ve çevrimiçi yapılan tartışmalardaki düşüncelerine odaklanmıştır. Tablo 2 “Küresel Eğitim” dersinde gerçekleştirilen etkinlikleri göstermektedir.

Tablo 2

“Küresel Eğitim” Dersinde Gerçekleştirilen Etkinlikler

Etkinlikler	Süre
Bir gazete okumak ve resimleri yorumlamak	Yaklaşık olarak 60 dakika
Bir hikayeyi yeniden yazmak	Yaklaşık olarak 60 dakika
Bir kavram haritası hazırlamak	Yaklaşık olarak 60 dakika
Küresel/Uluslararası konularla ilgili ders anlatımı	Her ders için yaklaşık olarak 30 dakika
Sınıf içi tartışmalar/güncel olaylar	Her ders için yaklaşık olarak 25 dakika
Çevrimiçi tartışmalar/güncel olaylar	13 hafta
Çeşitli etnik gruplardan öğrenciler ile etkileşim	13 hafta
Araştırma makaleleri okuma/çok kültürlü ve küresel eğitim üzerine	13 hafta
Ders planı hazırlama	Yaklaşık olarak 60 dakika
Filmleri izleme ve inceleme	2 hafta

Görüşmeler yapılırken, katılımcılar ve araştırmacı arasında güvenilir bir ilişki kurmak çok önemlidir. Böylece katılımcılar, araştırılan olgu hakkındaki görüşlerini ve hislerini özgür bir biçimde ifade edebilirler (Glesne, 2012). Bu çalışmada, araştırmacı katılımcıların çalışma süresi boyunca aldıkları “Küresel Eğitim” dersinin de eğitimcisi olduğundan, ikinci görüşmeler öğrenciler dersi tamamladıktan sonra yapılmıştır. Çalışmada veri toplamak için katılımcıların sözel ve yazılı onayları alınmıştır. Yazılı onay formu bütün katılımcılara verilerin nasıl toplanacağı, kullanılacağı ve katılımcıların rahatsız edici bulduğu sorulara cevap vermek zorunda olmadığı yönünde verilen bilgileri içermektedir. Ayrıca araştırmacı gizlilik ve mahremiyet sağlayacağı yönünde teminat vermiştir; böylece katılımcılara çalışma boyunca takma adlar verilmiştir. Buna ek olarak, katılımcılar araştırma boyunca istedikleri zaman araştırmadan ayrılma konusunda özgür oldukları ve bu kararlarının notlarını hiç bir şekilde etkilemeyeceği konusunda araştırmacı tarafından bilgilendirilmişlerdir.

Yapılan görüşmeler ve katılımcıların tuttuğu günlüklerin incelenmesi sonucunda elde edilen veriler, NVivo 10 paket programında analiz edilmiştir. Yapılandırılmış bir tema olmadığı için tümevarımsal analiz yaklaşımı kullanılmıştır. Verileri satır satır kodlayarak ilk kodlar, sonra bu kodlara dayalı temalar elde edilmiştir. İlk analizler sırasında, satır satır kodlama işlemi tamamlandıktan sonra, toplam 30 koda ulaşılmıştır. Daha sonra bu kodlar dört ana temaya indirgenmiştir ve yapılan derin analizlerin sonucunda ise üç ana bulgu ortaya çıkmıştır. Araştırmada inandırıcılığı sağlamak için, araştırmacı bütün katılımcılarla yüz yüze görüşmeler yoluyla katılımcı onayı almış ve veri toplama yöntemlerini (örn; bütün katılımcılar ile çoklu bireysel görüşmeler ve katılımcıların tuttukları günlükler) çeşitlendirmiştir.

Bulgular

Bulgular üç ana başlıkta toplanmıştır: 1) Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sosyal bilgiler eğitiminde küresel bakış açısını tanımlamaları, 2) Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının küresel bakış açısının, Türkiye’de sosyal bilgiler eğitimine kaynaştırılmasının ne kadar önemli olduğu hakkındaki görüşleri, 3) Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının farklı kültür tanımları, kendilerini farklılıklara duyarlı olma, farklı kültürlerden ve insanlardan haberdar olma, çok kültürlü, etnik ve dini etkileri kabul etme yönlerinden yetersiz bulmaları.

Katılımcıların Küresel Bakış Açısını Tanımlamaları

Çalışmanın bulguları, katılımcıların küresel bakış açısına dair tanımlarının ve görüşlerinin küreselleşme konusundaki inançlarına dayandığını, küresel bakış açısını yayılmacılık, emperyalizm ve liberalizm gibi kavramlarla ilişkilendirdiklerini göstermektedir. Ek olarak, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının büyük bir çoğunluğu küresel bakış açısı kavramını bu dersten önce öğrenmediklerini, hatta hiç duymadıklarını ifade etmişlerdir. Bu yüzden de küresel bakış açısı kavramını ya hiç tanımlayamamış ya da yanlış tanımlamışlardır. Katılımcıların yanıtlarına dayalı olarak söyleyebiliriz ki bilgi eksikliklerinin ve yanlış bilgilerinin altında yatan iki temel faktör vardır. Bu faktörlerin ilki, eğitimleri boyunca (ilkokuldan üniversiteye) küresel bakış açısını öğrenememeleri, ikincisi de internet, medya ve bilgisiz akranları vasıtasıyla bu konuyu informal yollardan öğrenmeleridir. Örneğin, Aliye görüşlerini; *'küresel bakış açısını tanımlamak benim için biraz zor olacak. Ben sadece tahmin edebilirim ve bildiğim kadarıyla küreselleşme, emperyalizm ve liberalizm ile ilgili bir şey'* diyerek belirtmiştir. Selçuk ve Servet *'küresel bakış açısı kavramına dair hiçbir şey bilmiyorum'* şeklinde bir açıklamada bulunmuşlardır. Bulgular, katılımcıların küresel bakış açısı hakkındaki bilgi eksiklerinin, küresel bakış açısının aslında ne anlama geldiğine dair büyük kavram yanılgılarına yol açtığını göstermiştir. Bazı katılımcılar küresel bakış açısını küreselleşme kavramıyla ilişkilendirmişlerdir. Dolayısıyla, bu katılımcılar bu terimi basitçe "küreselleşme ile ilgili bir şey" olarak tanımlamışlardır. Aliye, *'kesin olarak bilmiyorum, eğer tahmin etmem gerekirse homojen bir dünya ve homojen bir kültür yaratmaktır'* diye eklemiştir.

Ek olarak, katılımcılardan küresel bakış açısı kavramını tanımlamaları istendiğinde, bazı katılımcılar *'bütün insanların ortak bir dil konuşmasını ve bütün dünyada aynı dini inançları paylaşmasını sağlayan, bütün insanları birbirine denk hale getirecek ve bireysellik kaybına neden olacak bir eğitim sistemi olarak'* tanımlamışlardır. Diğer katılımcılar şöyle ifade etmişlerdir: *'Küreselleşme dünya genelinde her gün daha önemli hale geldiği için küresel eğitim herkesin dünya genelinde aynı eğitimi alması anlamına gelmektedir... mesela Türkiye'deki eğitimin Avrupa veya Birleşik Devletlerle eşit olması'*. Hakan, *'küresel eğitim hakkında düşünürken, ilk olarak şunu söyleyebilirim ki küreselleşme ve eğitimle ilgilidir. İnsan davranışını geliştirmek için planlanan bir eğitimidir ve evrenseldir. Avrupa'yla aynı zamanda Türkiye'de de kullanılabilir'* diye belirtmiştir.

Öte yandan Serkan,

“Teknoloji bütün dünyada ilerledi. Örneğin, ben birkaç yıldır bu üniversitedeyim ve her şey çok hızlı değişiyor. Mesela bakış açıları değişiyor. Eğitim politikaları değişiyor. Eğitimde yeni gelişmeler oluyor, yeni metotlar çıkıyor. İnanıyorum ki bu insanları dünya hakkında daha çok şey öğrenmeye zorluyor. Küresel eğitim önemli; örneğin şu anda aldığım eğitimi Birleşik Devletler’de de alabilirim. Eşitliği kast ediyorum; dünyanın her yerinde aynı eğitime eşit erişim hakkı”

diye eklemiştir.

Şeyda da düşüncelerini;

“Aslında, küresel bakış açısını öğrenmeye şimdi yeni başlıyorum. Çoğunlukla küreselleşmeye meraklı olmamın sebebi budur. Bana göre küreselleşme bazı fikirler ve bakış açılarını tüm dünyaya yaymaktır. Bu durumda küresel eğitim bütün dünya genelinde teknoloji, bilim ve iletişim üzerine dünya çapındaki yeniliklere dayanan bir gelişmedir”

şeklinde ifade etmiştir.

Elif ve Tarık ise küresel bakış açısının *“dünyanın küreselleşmesi ve farklı kültürel geçmişlere sahip insanlar arasındaki ilişkiler ve etkileşimlerle ilgili olduğunu”* söylemişlerdir. Ayrıca, araştırmanın bulguları bütün katılımcıların küresel bakış açısı algılarının, “Küresel Eğitim” dersinde yer alan etkinlikleri tamamladıktan sonra, “belirsiz” ve “zararlı”dan “gerekli” ve “yararlı”ya dönüştüğünü göstermektedir.

Küresel Bakış Açısının Türkiye’deki Sosyal Bilgiler Programına Kaynaştırılmasının Önemi

Türkiye ırksal, kültürel, etnik ve dinsel açılardan çeşitliliğe sahip bir toplumdan oluştuğu için, çalışmadaki bütün katılımcılar, küresel bakış açısının ülkemizdeki sosyal bilgiler eğitimine kaynaştırılmasının, önemli olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcılar ders boyunca farklı kültürler ve etnik gruplar hakkında kendilerine ait önyargılara ve stereotiplere sahip olduklarının farkına vardıklarını da vurgulamışlardır. Bu yüzden küresel eğitimin stereotipleri ve ayrımcılığı ortadan kaldırmaya yardımcı olabileceğine inandıklarını belirtmişlerdir. Konuyla ilgili olarak Tarık şöyle söylemiştir:

“Dünyadaki diğer kültürler şöyle dursun, kendi toplumumuzda farklı kültürlerle karşı halihazırda stereotiplerimiz olduğunu fark ettim ve farklı ülkelerdeki insanların da Türk kültürüne karşı önyargıları olabilir. Küresel eğitim farklı kültürlerle karşı stereotipleri ortadan kaldırmaya veya azaltmaya yardımcı olabilir. Sosyal bilgiler öğretmenini olduğumda ben de aynı şeyi yapmaya çalışacağım.”

Tarık'ın yanı sıra, Hakan, Şeyda, Esra ve Didem de, “Küresel Eğitim” dersinin sadece sosyal bilgiler öğretmen eğitimi programında değil, Türkiye'deki diğer tüm öğretmen eğitimi programlarında da sunulması gerektiğini vurgulamışlardır. Hakan düşüncelerini şu sözlerle belirtmiştir:

“Öğretmen eğitimi bölümlerinin hepsi bir küresel eğitim dersi vermeli çünkü bu ders insanlar arasındaki ilişkilerin ve etkileşimlerin yanı sıra farklı dünya görüşlerini de içermektedir. Üniversiteler öğrencilerin kendilerini yeniden tanımladıkları ve dünya görüşlerini sil baştan şekillendirdikleri yerlerdir. Bunun yanı sıra küresel eğitim, orta öğretimde de sunulmalıdır. Ayrı bir ders olarak müfredatta yer alması gerektiğini kastediyorum böylece öğrenciler önyargı, ayrımcılık, tolerans ve stereotipler gibi kavramları genç yaşta öğrenebilirler.”

Esra da, küresel bakış açısının sosyal bilgiler öğretmenlerine, öğretim programının önemli bir parçasını oluşturan tarih konularının işlenmesinde daha çok yardımcı olabileceğini belirtmiştir. Esra, “Küresel Eğitim” dersinin kendi etnosantrik görüşlerini keşfetmesini sağladığını söylemiştir. Bu yüzden küresel eğitimin sosyal bilgiler öğretmenlerinin hem dünyadaki hem de Türkiye'deki ırksal ve sınıfsal sorunları daha iyi anlamalarını sağlayacağını vurgulamış, ayrıca kendi etnosantrik görüşlerini incelemelerinde ve tartışmalarında yardımcı olabileceğini ileri sürerek düşüncelerini aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

“Her şeyden önce, tarihi öğrettiğimize ama kendi tarihimizi bilmediğimize inanıyorum... bizim tarih algımız sadece ulusal bayrağımız ve hey ‘ biz Türküz’ demek... ama bizim bu sorunları da düşünüp tartışmamız gerekir. Demek istiyorum ki milletimizi ve bayrağımızı sevmemiz iyi bir şey ama biz milletimizi dünyadaki diğer milletlerden daha üstün olarak algılasak işte bu uygun olmaz.”

Öznur, Selçuk ve Şevket de Esra gibi düşünmektedir. Küresel bakış açısının sosyal bilgiler dersinde ve öğretim programında yer almasının, öğrencilerin farklı kültürleri tanımlarını ve kendi önyargılarını keşfetmelerini sağlayacağını vurgulamışlardır.

Katılımcıların Farklı Kültür Anlayışları

Verilerin analizi sırasında bir başka bulgu daha ortaya çıkmıştır. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının farklı kültürler hakkındaki bilgileri yaygın eğitimden gelmektedir. Adaylar, kendilerini farklılıklara duyarlı olma, farklı kültürlerden ve insanlardan haberdar olma, çok kültürlü, etnik ve dini etkileri kabul etme yönlerinden yetersiz bulmuşlardır. Bütün katılımcılar farklı kültürler hakkındaki çoğu şeyi okuldan ziyade medya, sosyal medya ve akranları aracılığıyla öğrendiklerini vurgulamışlardır. Sınıfta farklı kültürleri tartıştıkları ve haklarında bir şeyler öğrendikleri tek zamanın, “Küresel Eğitim” dersi olduğunu ifade etmişlerdir.

Şevket, televizyon ve belgeseller izleyerek farklı kültürleri öğrendiğini belirtirken, Serkan, Şeyda ve Didem ise üniversitede sosyalleşirken farklı geçmişlerden gelen insanlarla tanıştıklarını ve çoğunlukla farklı kültürleri böyle öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Öte yandan, Serkan sadece “Küresel Eğitim” dersini tamamladıktan sonra, Türkiye’nin din, etnik yapı, ırk ve siyasi görüş açısından çok kültürlü bir toplum olmasına rağmen, *“kendisi de dahil olmak üzere insanların her nedense farklı kültürlerden gelen insanlardan ziyade benzer kültürel inançlara sahip insanlarla vakit geçirmeyi tercih ettiğini”* fark etmiştir.

Bu araştırmada, görüşmeler sırasında katılımcılar etnik ve dinsel olarak farklı olan akranlarıyla olan ilişkilerini tanımladıklarında, çoğunlukla “farklı kültür” terimini kullanmışlardır. Ancak onlardan farklı kültürü bir kavram olarak tanımlamaları istendiğinde; Serkan dışında ki bütün katılımcılar, farklı kültürü, kendilerinininkinden farklı ve Türkiye’nin coğrafi sınırlarının dışında kalan kültürel inançlar olarak tanımlamışlardır. Görüşmelerde Türkiye’deki farklı etnik-kültürel gruplara da değinmelerine rağmen etnik, kültürel ve dini farklılıklara odaklanmamışlardır. Şevket düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Farklı kültür bizimkinden farklı olan kültürel inançlar anlamına gelmektedir... örneğin ben Türk ve Kürt kültürü arasında herhangi bir farklılık göremiyorum... belki coğrafi farklılıklar doğudaki insanlar için biraz zorludur... batıyla kıyaslandığında biz daha katı kurallara sahibiz... farklı kültürler Türkiye’nin dışındadır. İnanıyorum ki belgesellerden bildiğim kadarıyla onlar daha esnekler.”

Didem de aşağıdaki sözleri söylemiştir: *“Farklı kültürü nasıl tanımlarsın diye sorduğunuzda, farklı yemekler, kıyafetler ve dil gibi farklı olan her şey olarak tanımlayabilirim... Karadeniz*

bölgesinden olmama ve farklı bir etnik gruba dahil olmama rağmen, Türkiye'deki kendim dahil olmak üzere herkesi Türk olarak kabul ediyorum."

Ayrıca katılımcılar ayrımcılık, önyargı, ırkçılık ve çeşitlilik gibi kavramları ders sırasında eğitim hayatları boyunca ilk kez ayrıntılı olarak öğrendiklerini, kültürel farklar hakkında sınıf içi tartışmalara sıra geldiğinde "ortak payda da bulduklarına" inandıklarını ifade etmişlerdir. Sosyal bilgiler öğretmen adayları kendilerini farklılıklara duyarlı olma, farklı kültürlerden ve insanlardan haberdar olma ve çok kültürlü, etnik ve dini etkileri kabul etme yönlerinden yetersiz bulmuşlardır. Şevket şuna dikkat çekmiştir: "Eğer bizler tamamıyla sosyal bilgiler dersinde ve öğretim programında küresel bakış açısını benimsersek Türkiye'de bu konuları öğretecek nitelikte öğretmenler bulmak biraz zor olacaktır... daha fazla öğretmenin eğitilmesi gerekir ve sosyal bilgiler öğretmen eğitim programında bir tane seçmeli ders yeterli değildir." Bütün katılımcılar derslerinde küresel bakış açısını benimsemiş olmalarının, öğrencilerinin küresel dünyada karşılaşılabilecekleri sorunların üstesinden gelmelerinde, sorumlu ve bilgili vatandaş olmaları yönünde eğitimlerinde önemli olacağına inanmışlardır. Ancak kendilerini farklılıklara duyarlı olma, farklı kültürlerden ve insanlardan haberdar olma konularında eksik bulmuşlardır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Son on yılda insanların ekonomik, politik ve sosyal fırsatlara sahip olarak daha rahat bir hayat sürdürebilmeleri için göç etmeleri sonucunda, ulus devletler büyüyen ırksal, kültürel ve dinsel çeşitliliğe ev sahipliği yapmak zorunda kalmışlardır. Özellikle Amerika, Kanada, Fransa ve Almanya gibi ülkeler kendilerini göç ve göçün sonuçlarıyla pek çok açıdan yüzleşirken bulmuşlardır. Kültürel, dini ve etnik çeşitliliğe sahip toplumlar ırkı, etnik kökeni, dini ve statüsü ne olursa olsun, tüm vatandaşların benimseyebileceği ortak değerler, standartlar ve hedefleri benimseme yönünde güçlüklerle karşılaşmaktadırlar. Dolayısıyla artan çeşitlilik ve bu çeşitliliğin kabul görmesi, bu ülkelerdeki eğitimcilerin eğitim politikalarını yeniden gözden geçirmelerine neden olmuştur (Banks ve diğ., 2005; Kılınç ve Korkmaz, 2015; Maguth ve Hilburn, 2015; Mundy ve Manion, 2008; Rapoport, 2009, 2010).

Türkiye gibi, kuruluşundan itibaren kültürel, dini ve etnik olarak çeşitlilik sahibi olan ulus devletler, göç ve onun sonuçlarıyla mücadele etme konusunda deneyimlidirler ancak bu

ülkelerin etnik kompozisyonunda yer alan değişiklikler, politik ve sosyal çatışmalara neden olmaktadır. Bu nedenle birlik ve çeşitliliği dengeleme Türkiye gibi ülkeler için büyük bir sorun haline gelmiştir (Atasoy, 2005). Sözü edilen zorluğu yeni eğitim politikaları geliştirerek aşmak için Türk Milli Eğitim Bakanlığı yeni bir öğretim programı oluşturmuştur ve sosyal bilgiler öğretim programına küresel bakış açısını da dahil etmiştir (MEB, 2005a, 2005b).

Bu çalışmada, katılımcıların küresel bakış açısı hakkındaki görüşleri ve düşüncelerini yayımlamacılık, emperyalizm ve liberalizm gibi kavramlar ile ilişkilendirdikleri ve algılarını küreselleşme kavramına yükledikleri olumsuz yargıların şekillendirdiği bulunmuştur. Bu yüzden, katılımcılar küresel bakış açısının ve küresel eğitimin gerçekte ne anlama geldiğinin “belirsiz” olduğunu, küresel bakış açısının sosyal bilgiler dersinde ve programına kaynaştırılmasının “zararlı” ve ulusal değerlere aykırı olarak düşünülebileceğini belirtmişlerdir. Bu çalışmanın bulgularına benzer olarak, çok kültürlü eğitim yaklaşımı ve yansımalarına odaklanan çalışmalarında Cırık (2008) ve Cushner (1998), çok kültürlü eğitim kavramının eğitimciler ve öğretmenler tarafından son derece yanlış anlaşılan ve korkulan bir kavram olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu korku, çok kültürlü eğitim yaklaşımını kullanmanın sosyal uyum ve ulusal birliğe zarar verebileceği inancından kaynaklanabilir. Dolayısıyla bu korkudan dolayı çok kültürlü ve küresel eğitim hareketi, kolaylıkla ulusal değerlere aykırı bir hareket olarak algılanabilir. Günel ve Öztürk (2016) de Türkiye’deki sosyal bilgiler öğretmenlerinin, küresel eğitimi dünyadaki sosyal, politik ve ekonomik çatışmaların nedeni olan küreselleşmeyle ilişkilendirdiklerinden, küresel eğitime karşı olumsuz bir tutum sergilediklerini saptamışlardır. Ek olarak, Günel ve Pehlivan (2016) sosyal bilgiler öğretmen adaylarının küresel vatandaşlık ve insan hakları, sosyal adalet ve çevre sorunları gibi konularla ilgilenen, aynı zamanda küresel eğitimin kazandırmayı amaçladığı becerileri de vermeyi hedefleyen küresel vatandaşlık eğitimine ilişkin algısını incelemişlerdir. Katılımcıların kendilerini küresel vatandaş olarak düşünmedikleri belirlenmiştir. Bunun nedeni olarak küresel vatandaş olmanın gereklerinden birinin de milli duygulardan tamamıyla arınılmış olunması gerektiğine inanmalarındadır. Oysa, Göl (2013) ve Richardson, Blades, Kumano ve Karaki (2003) ise sosyal bilgiler öğretmen adaylarının, özellikle Kanada ve Japonya’da, küresel vatandaşlık konusunda olumlu tutum sergilediklerini ortaya çıkarmışlardır. Atasoy (2005) da küreselleşme ve küresel eğitimi benimseme nedeniyle milli birliği kaybetme korkusunun altını çizmiş ve küreselleşmenin etkilerinin artmasının asla milliyetçiliğin yok olmasına yol açmayacağını ileri sürmüştür. Benzer bir görüş olarak kişi, milli duygularını kaybetmeden de küresel bir vatandaş olabilir (Günel ve Pehlivan, 2016;

Kılınç ve Korkmaz, 2015).

Bu çalışmadaki katılımcılar “Küresel Eğitim” dersinde verilen ödevleri tamamladıktan sonra, küresel bakış açıları ve küresel eğitim algılarının “belirsiz” ve “zararlı”dan “gerekli” ve “yararlı”ya dönüştüğünü de belirtmişlerdir. Bu bulgulara benzer olarak, Günel ve Pehlivan (2016) Türkiye'deki bazı sosyal bilgiler öğretmen yetiştirme programlarında yer alan küresel eğitim, değerler eğitimi ve etkili vatandaşlık eğitimi gibi bazı seçmeli derslerin öğrencilerin küresel vatandaşlık algılarını olumlu yönde etkilediğini saptamışlardır.

Çalışmayla ulaşılan bir diğer sonuç da sosyal bilgiler öğretmen adaylarının küresel bakış açısının sosyal bilgiler eğitiminde benimsenmesini ne denli önemli bulduklarıdır. Katılımcılar “Küresel Eğitim” dersinde, kendilerinin de deneyimlediği gibi, sosyal bilgiler dersini küresel bakış açısını benimseyerek öğretmenin, öğrencilere farklı kültürler, etnik ve dini gruplar hakkındaki önyargılarını ve stereotiplerini anlamaları konusunda yardımcı olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Böylelikle de dünyayı etkileyen politik ve sosyal olayları anlamalarının yanı sıra kendi dünya görüşlerini geliştirmelerine, bunun sonucunda açık fikirli ve bilgili vatandaşlar olmalarına yardım edeceğine inandıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar tarih konularının öğretilmesi sırasında da kendilerinin daha eleştirel olmalarına da katkı sağlayacağını söylemişlerdir. Öte yandan katılımcılar Türkiye'deki sosyal bilgiler öğretim programı ve sosyal bilgiler öğretmen eğitimi programlarının bu tür bir beceriyi sağlama konusunda sınırlı olduğunu vurgulamışlardır. Aynı şekilde, Açıkalın (2010a, 2010b), Günel ve Pehlivan (2015) ve Günel ve Pehlivan (2016) Türkiye'deki sosyal bilgiler öğretim programının, sekizinci sınıf vatandaşlık ve demokrasi eğitimi öğretim programının, ders kitabının ve sosyal bilgiler öğretmen eğitimi programlarının, öğretmeyi hedefledikleri küresel ve çok kültürlü eğitimin değerleri ve becerileri açısından eksiklikleri olduğunu ortaya çıkarmışlardır. Ersoy da (2013) ülkemizde öğretmenlerin öğrencilerine gerçek hayatta karşılaştıkları sorunları nasıl çözmeleri gerektiğini, sınıf içinde ve dışında olaylara çoklu bakış açısıyla bakmayı ve nasıl daha açık fikirli ve anlayışlı olabileceklerini öğretmek konusunda yetersiz ve isteksiz olduklarını ileri sürmüştür.

Katılımcılar ayrıca farklı kültürler hakkında bilgiyi medya, sosyal medya ve akranları aracılığıyla edindiklerini ifade etmişlerdir. Türkiye'nin hem içinde hem dışında var olan farklı kültürleri öğrendikleri tek ortamın “Küresel Eğitim” dersi olduğunu da vurgulamışlardır. Günel ve Pehlivan (2016) da sosyal bilgiler öğretmen adaylarının küresel vatandaşlığı ve

onunla ilişkili kavramları sınıf ortamı yerine akranları, sosyal medya ve sivil toplum örgütleri aracılığıyla öğrendiklerini saptamışlardır. Sadece küresel eğitim ve etkili vatandaşlık eğitimi adlı iki seçmeli derste biraz söz edildiğini de ayrıca belirtmişlerdir. Bu iki araştırmanın bulguları ülkemizdeki öğretmen eğitimi programlarının karmaşık küresel konuları öğrenmek için öğrencilerine fırsat yaratma konusunda yetersiz olduklarını bir kez daha vurgulamaktadır.

Katılımcılar farklı kültürü “çeşitli kültürel inançlar, yemekler, giysiler ve kendilerinininkinden farklı diller” olarak tanımlamışlardır. Onlar farklı kültürle kastedilen şeyin, Türkiye’nin dışında var olan ve kendilerinininkinden farklı dünya görüşleri ve kültürel inançlar olduğunu da belirtmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun mirası ile çağdaş Türkiye yaklaşık 50 farklı Müslüman ve / veya Müslüman olmayan etnik-kültürel gruba (Sünni Türkler, Alevi Türkler, Sünni Kürtler, Alevi Kürtler, Çerkezler, Lazlar, Ermeniler, Gürcüler; Yahudiler, Rumlar, Araplar vs.) ev sahipliği yapan çok ırklı ve çok kültürlü bir ülkedir (Kaya ve Harmanyeri, 2010, s. 4). Bu çalışmanın katılımcıları bu etno-kültürel grupların "farklı kültür" olarak sınıflanamayacağını ama Türk kültürü içinde barınan “kültürel farklılıklar” olarak düşünülebileceğini vurgulamışlardır. Bu durum aynı zamanda, farklı kültür gibi tartışmalı kavramların öğretiminde bir dersin yeterli olmadığını, bu tür konuların planlı ve sürekli bir şekilde öğretim programlarına yayılarak öğretilmesi gerektiğini de göstermektedir.

Katılımcılar,, küresel bakış açısının sosyal bilgiler dersine ve öğretim programına yayılmasının, özellikle tarih ile demokrasi ve insan hakları gibi konuları öğretirken etkili olduğuna inandıklarını vurgulamışlardır. Buna rağmen, farklılıklara duyarlı olma, farklı kültürlerden ve insanlardan haberdar olma ve çok kültürlülüğün, etnik ve dini çeşitliliğin etkilerinin topluma yansımalarına dair farkındalık geliştirme konularında kendilerini yeterli bulmadıklarını belirtmişlerdir. Sadece sosyal bilgiler öğretmen eğitimi programlarında değil, bütün diğer öğretmen eğitimi programlarında da öğretmen adaylarına kültürlerarası yetkinliklerini geliştirme konusunda yardımcı olabilecek derslerin bulunması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Buna benzer olarak, Ceylan (2014), Ersoy (2013), Günel ve Öztürk (2016), Günel ve Pehlivan (2016), Rapoport (2010), ve Smith (2009) de hem sosyal bilgiler öğretmenlerinin hem de sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sınıf içi tartışmalarda çoklu bakış açılarını kullanma, farklılıklara karşı daha açık fikirli olma, problem çözme ve eleştirel düşünme gibi becerileri öğretirken zorluklarla karşılaştıklarını saptamışlardır.

Bu çalışmanın bulgularına dayanarak bir takım önerilerde bulunabiliriz: Küresel bakış açısını ülkemizdeki sosyal bilgiler derslerine ve öğretim programına kaynaştırmak, eğitimciler için öncelikli bir çalışma alanı olmalıdır. Sosyal bilgiler öğretmen eğitimi programları öğretmen adaylarına açık fikirli olma, farklılıklara karşı anlayışlı olma, eleştirel düşünme, güncel olayları ve tartışmalı konuları öğretirken çok kültürlü bakış açısını kullanma gibi becerileri geliştirmelerine yardımcı olabilecek zorunlu ve seçmeli derslerden oluşmalıdır. Sosyal bilgiler öğretmen eğitimi programlarında sunulan mevcut dersler öğrencilere farklı teknolojiler, stratejiler ve öğretim yöntemlerini kullanarak küresel meseleleri nasıl öğretebileceklerini öğrenmelerine olanak sağlayacak ve onların başkaları hakkındaki anlayışlarını geliştirecek biçimde yeniden tasarlanmalıdır. Ek olarak, aday öğretmenlerin küresel eğitim konusundaki bilgilerinin ve becerilerinin nasıl geliştirilebileceğine ve öğretmen eğitimindeki gelişim ve değişimleri inceleyen eylem araştırması gibi yöntemleri işe koşan bilimsel araştırmalar yapılmalıdır.

Kaynakça

- Açıkalın, M. (2010a). Influence of global education on the Turkish social studies curriculum. *The Social Studies*, 101(6), 254-259. Doi. 10.1080/00377991.003774887.
- Açıkalın, M. (2010b). New approaches for teaching social studies: Multicultural and global education. *Elementary Education Online*, 9(3). 1226-1237. <http://ilkogretim-online.org.tr/vol9say3/v9s3m31> adresinden erişilmiştir.
- Alazzi, K. (2011). Teachers perceptions and conceptions of global education: A study of Jordanian secondary of social studies teachers. *The Journals of Multiculturalism in Education*, 7(1), 1-19.
- Alger, C.F. ve Harf, J.E. (1985). Global education: Why? For whom? About what?. *American Association of Colleges for Teacher Education*, Washington D.C. <http://eric.ed.gov/?id=ED265107> adresinden erişilmiştir.
- Anderson, C.C. (1982). Global education in the classroom. *Theory into Practice*, 21(3), 168-176.
- Apple, M.W. (2013). *Can education change society?*. New York ve Londra: Routledge.
- Appleyard, N. (2009). *Teacher and student perceptions of the goals of global education*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ottawa Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ottawa.
- Atasoy, F. (2005). *Küreselleşme ve milliyetçilik*. Ankara: Ötüken.
- Apple, M.W. (2006). Understanding and interrupting neoliberalism and neoconservatism in education. *Pedagogies: An International Journal*. 1(1), 21-26. Doi. 10.1207/s15544818ped0101_4.
- Aykaç, N. (2007). İlköğretim sosyal bilgiler dersi eğitim-öğretim programına yönelik öğretmen görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(22), 46-73, Retrieved from <http://www.e-sosder.com> adresinden erişilmiştir.
- Banks, J.A. (2004). Introduction: Democratic citizenship education in multicultural societies. in *Diversity and citizenship education: Global perspectives*. (J. A. Banks Ed.), San Francisco: Jossey-Bass, An Imprint of Wiley.
- Banks, J.A., Banks, C.A., Cortes, C., Hahn, C., Merryfield, M., Moodley, K. ve Parker W.

- (2005). *Democracy and diversity: Principles and concepts for educating citizens in a global age*. Çokkültürlü Eğitim Merkezi, Washington Üniversitesi, University of Washington: Seattle.
- Banks, J.A. (2009). *The Routledge international companion to multicultural education*. New York: Routledge.
- Cappon, P. (2004). Social implications of globalization: Can new ways of learning humanize our global institutions? <http://www.21learn.org/archive/social-implications-of-globalization-can-new-ways-of-learning-humanize-our-global-institutions/> adresinden erişilmiştir.
- Ceylan, Ş. (2014). Okul öncesi öğretmenlerinin dünya vatandaşlığı eğitimi ile ilgili görüşleri. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 7(1), 78-93.
- Cırık, İ. (2008). Çokkültürlü eğitim ve yansımaları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34, 27-40.
- Creswell, J.W. (2012). Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research. basu.nahad.ir/uploads/creswell.pdf adresinden erişilmiştir.
- Cushner, K. (1998). *International perspectives on intercultural education*. New York: Lawrence Erlbaum Associates.
- Dinç, E. ve Doğan, Y. (2010). İlköğretim ikinci kademe sosyal bilgiler öğretim programı ve uygulanması hakkında öğretmen görüşleri. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 17-49.
- DeNobile, J., Kleeman, G. ve Zarkos, A. (2014). Investigating the impacts of Global Education curriculum on the values and attitudes of secondary students. *Geographical Education*, 27, 28-38.
- Doğanay, A. (2009). Çağdaş sosyal bilgiler anlayışı ışığında yeni sosyal bilgiler programının değerlendirilmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2), 77- 96.
- Doğanay, A. ve Sarı, M. (2008). Öğretmen gözüyle yeni sosyal bilgiler programı: Adana ilinde bir araştırma. *İlköğretim Online*, 7(2), 468-484. <http://ilkogretimonline.org.tr> adresinden erişilmiştir.

- Gömlüksiz, M.N. (2005). Yeni ilköğretim programının uygulamadaki etkililiğinin değerlendirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 5(2), 371-384.
- Ersoy, A.F. (2013). Sosyal bilgiler dersinde küresel vatandaşlık eğitimi: Uluslararası çatışma ve savaşlara ilişkin Türk öğretmen ve öğrencilerin deneyimleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 7-30.
- Glesne, C. (2012). *Nitel Araştırmaya Giriş*. (Ali. Ersoy ve P. Yalçınoğlu, Çev. Ed.). Ankara: Anı.
- Göl, E. (2013) *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının küresel vatandaşlık tutum düzeylerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ahi Evran Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- Öztürk, F. ve Günel, E. (2016). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin küresel sistem, küresel eğitim ve çeşitlilik kavramlarına ilişkin algısı. *İlköğretim Online*, 15(1), 172-185. Doi: <http://dx.doi.org/10.17051/io.2016.79798>.
- Günel, E. ve Pehlivan, A. (2015). Examining the citizenship and democracy education textbook and curriculum in terms of global education. *Journal of Social Studies Education Research*, 6(1), 123-171.
- Günel, E. ve Pehlivan, A. (2016). Pre-service social studies teachers' perception of global citizenship. *Journal of Education and Future*, 10, 51-69.
- Hanvey, R.G. (2004). An attainable global perspective. *The American Forum for Global Education*, 2-47. http://www.globaled.org/an_att_glob_persp_04_11_29.pdf adresinden erişilmiştir.
- Kaya, A. ve Harmaneri, E. (2010). *Tolerance and cultural diversity discourses in Turkey*. Avrupa Enstitüsü/İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- Kaymakçı, S. (2012). Global education in the Turkish social studies teacher training programme. *Croatian Journal of Education*, 14(4), 817-854. <http://hrcak.srce.hr/94325> adresinden erişilmiştir.
- Kılınç, E. ve Korkmaz, U. (2015). From national to global citizenship Turkish perspectives on the meaning of global citizenship. M. Merryfield, T. Augustine ve J. Harshman (Ed.), *Research in Global Citizenship Education* içinde (ss. 163-188). Charlotte, NC: Information Age Publishing.

- Kirkwood, T.F. (2001). Our global age requires global education: Clarifying definitional ambiguities. *The Social Studies*, 92(1), 10-15. Doi: 10.1080/00377 990109603969.
- Kirkwood, T.F. (2002). Jamaican students of color in the American classroom: Problems and possibilities in education. *Intercultural Education*, 13(3), 305-313.
- Lakes, R.D. ve Carter, P.A. (2011). Neoliberalism and education: An introduction. *Educational Studies: A Journal of the American Educational Studies Association*, 47(2), 107-110.
- Maguth, B. ve Hilburn, J. (2015). *The state of global education: Learning with the world and its people*. New York ve Londra: Routledge.
- Mangram, J. ve Watson, A. (2011). Us and them: social studies teachers' talk about global education. *Journal of Social Studies Research*, 35(1), 95-116.
- MEB. (2005a). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 4–5. sınıflar öğretim programı. (Primary school 4th and 5th grades social studies curriculum guide)*. Ankara: MEB.
- MEB. (2005b). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 6–7. sınıflar öğretim programı ve kılavuzu. (Primary school 6th and 7th grades social studies curriculum guide)*. Ankara: MEB.
- Merryfield, M.M. (1993). Reflective practice in global education: Strategies for teacher educators. *Theory Into Practice*, 32(1), 27-32.
- Merryfield, M.M. (1997). A framework for teacher education in global perspectives. M. Merryfield, E. Jarchow ve S Pickert (Ed.), *Preparing teachers to teach global perspectives: A handbook for teacher educators* içinde (ss.1-24). Thousand Oaks, CA: Corwin Press.
- Merryfield, M. M. (1998). Pedagogy for global perspectives in education: Studies of teachers' thinking and practice. *Theory and Research in Social Education*, 26(3), 342-379.
- Merryfield, M.M. (2002). The difference a global educator can make. *Educational Leadership*, 60(2), 18-21.
- Merryfield, M.M. ve Kasai, M. (2004). How are teachers responding to globalization? (Research and practice). *Social Education*, 68(5), 354-356.
- Merryfield, M.M. ve Subedi, B. (2003). A global education framework for teaching about the World's women. *Social Education*, 67(1), 10-16.

- Mundy, K. ve Manion, C. (2008). Global education in Canadian elementary schools: An exploratory study. *Canadian Journal of Education*, 31(4), 941-974. <http://eric.ed.gov/?id=EJ830510> adresinden erişilmiştir.
- Nieto, S. (2013). Diversity, Globalization, and Education: What Do They Mean for Teachers and Teacher Educators?. *Kappa Delta Pi Record*, 49(3), 105-107. Doi: 10.1080/00228958.2013.819183.
- Özkan, T. (2006). İlköğretim Öğretmenlerinin Küresel Eğitime Yönelik Görüşlerinin Değerlendirilmesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü /Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Pike, G. (2000). Global education and national identity: In pursuit of meaning. *Theory into Practice*, 39(2), 64-73.
- Rapoport, A. (2009). A forgotten concept: Global citizenship education and state social studies standards. *Journal of Social Studies Research*, 33 (1), 91-112.
- Rapoport, A. (2010). We cannot teach what we don't know: Indiana teachers talk about global citizenship education. *Education, Citizenship and Social Justice*, 5(3), 179-190.
- Richardson, G., Blades, D., Kumano, Y. ve Karaki, K. (2003). Fostering a global imaginary: The possibilities and paradoxes of Japanese and Canadian students' perceptions of the responsibilities of world citizenship. *Policy Futures in Education*, 1(2), 402-420.
- Robertson, R. (1991). The globalization paradigm: Thinking globally. In *Religion and Social Order* (ss. 207-224). Greenwich: JAI Press.
- Scholte, J.A. (2005). *The sources of neoliberal globalization*. United Nations Research Institute for Social Development (UNRISD). [http://unrisd.org/UNRISD/website/document.nsf/ab82a6805797760f80256b4f005da1ab/9e1c54ceeb19a314c12570b4004d0881/\\$FILE/scholte.pdf](http://unrisd.org/UNRISD/website/document.nsf/ab82a6805797760f80256b4f005da1ab/9e1c54ceeb19a314c12570b4004d0881/$FILE/scholte.pdf) adresinden erişilmiştir.
- Smith, E.B. (2009). Approaches to multicultural education in preservice teacher education: Philosophical Frameworks and models for teaching. *Multicultural Education*, 16(3), 45-50.
- Ukpokodu, N. (1999). Multiculturalism vs. globalism. *Social Education*, 63(5), 298-300. <http://eric.ed.gov/?id=EJ612181> adresinden erişilmiştir.